

Vinden fortæller om Valdemar Daa og hans døtre

Når vinden løber hen over græsset, da kruser det sig som et vand, løber den hen over kornet, da bølger det som en sø, det er vindens dans, men hør den fortælle: Den synger det ud, og anderledes klinger det i skovens træer end igennem murens lydhuller, sprækker og revner. Ser du hvor vinden deroppe jager skyerne som var de en fårehjord! Hører du hvor vinden hernede tuder gennem den åbne port som var den vægter og blæste i horn! Underligt suser den ned i skorstenen og ind i kaminen. Ilden flammer og gnistrer derved, skinner langt ud i stuen, og her er så lunt og hyggeligt at sidde og høre til. Lad kun vinden fortælle! Den ved eventyr og historier, flere end vi alle tilsammen. Hør nu hvor den fortæller:

»Hu- u- ud! Fare hen!« – det er omkvædet på visen.

»Der ligger ved Storebælt en gammel gård med tykke, røde mure,« siger vinden, »jeg kender hver sten, jeg så den før da den sad i Marsk Stigs borg på næsset, den måtte ned! Stenen kom op igen og blev en ny mur, en ny gård andetsteds, det var Borreby gård, som den står endnu!

Jeg har set og kendt de højadelige mænd og fruer, de vekslende slægter som boede derinde, nu fortæller jeg om Valdemar Daa og hans døtre!

Han løftede så stolt sin pande, han var af kongelig æt. Han kunne mere end jage en hjort og tømme et krus – det ville nok klare sig, sagde han selv.

Hans frue skred frem strunk i gyldenstykkets kjortel, hen over sit blanke, tavlede gulv. Tapeterne var prægtige, møblerne dyrekøbte, de var kunstigt snittet ud. Sølv- og guldtøj havde hun bragt i huset, tysk øl lå i kælderen, da der lå noget. Sorte, vælige heste vrinskede i stalden. Der var rigt derinde i Borreby gård da rigdommen var der.

Og børn var der, tre fine jomfruer, Ide, Johanne og Anna Dorthea. Jeg husker navnene endnu.

Det var rige folk, det var fornemme folk, født i herlighed og vokset op i den! Hu- u- ud! Fare hen!« sang vinden, og så fortalte den igen.

»Her så jeg ikke, som i andre gamle gårde, den højborne frue sidde i højsalen med sine piger og dreje spinderokken, hun spillede på den klingende lut og sang dertil, dog ikke altid de gamle danske sange, men viser i fremmed tungemål. Her var liv og gæstereren, her kom fornemme gæster fra nær og fjern, musikken klang, bægerne klang, jeg kunne ikke døve dem over!« sagde vinden. »Her var hovmod med bram og med brask, herskab, men ikke Vorherre!

Så var det just majdags aften,« sagde vinden, »jeg kom vesterfra, havde set skibe kvase i vrage på Vestjyllands kyst, jaget over heden og den skovgrønne kyst, hen over Fyns land og kom nu over Storebælt, hæsende og blæsende.

Da lagde jeg mig til ro ved Sjællands kyst, nær ved Borreby gård, hvor endnu skoven stod med herlige ege.

De unge karle fra egnen kom herud og samlede ris og grene, de største og tørreste de kunne finde. De gik med dem til byen, lagde dem i bunke, tændte ild i den, og piger og karle dansede med sang rundt derom.

Jeg lå stille,« sagde vinden, »men sagtelig rørte jeg ved en gren, den der var lagt af den kønneste ungarl. Hans ved blussede op, blussede højest, han var den udvalgte, fik hædersnavnet, blev *gadebasse*, valgte først blandt pigerne sit lille *gadelam*. Det var en glæde, en lystighed større end derinde i det rige Borreby gård.«

»Og hen imod gården kom med seks heste agende i gylden karet den høje frue og hendes tre døtre, så fine, så unge, tre yndelige blomster: rose, lilje og den blege hyacint. Moren selv var en prangende tulipan, hun hilste ikke én af den hele flok, der holdt op i legen og kniktede og krøb, man skulle tro, at fruen var skør i stilken.

Rose, lilje og den blege hyacint, ja, jeg så dem alle tre! Hvis gadelam skulle vel de engang blive, tænkte jeg. Deres gadebasse bliver en stoltelig ridder, måske en prins! – Hu- u- ud! – Fare hen! Fare hen!

Ja, agetøjet fór med dem, og bønderfolkene fór i dansen. Der blev redet sommer i by til Borreby, til Tjæreby, til alle de byer omkring.

Men om natten da jeg rejste mig,« sagde vinden, »lagde den højfornemme frue sig for aldrig mere at stå op. Det kom sådan over hende som det kommer over alle mennesker, det er ikke noget nyt. Valdemar Daa stod alvorlig og tankefuld en lille stund. Det stolteste træ kan vrides, men ikke knækkes, sagde det inde i ham. Døtrene græd, og på gården tørrede de allesammen deres øjne, men fru Daa var faret hen – og jeg fór hen! Hu- u- ud!« sagde vinden.

»Jeg kom igen, jeg kom tit igen, over Fyns land og bæltets vand, satte mig ved Borreby strand, ved den prægtige egeskov. Der byggede fiskeørnen, skovduerne, de blå ravne og selv den sorte stork. Det var tidligt på året, nogle havde æg, og nogle havde unger. Nej, hvor de fløj, hvor de skreg. Der var økseslag at høre, slag på slag. Skoven skulle fældes, Valdemar Daa ville bygge et kosteligt skib, et orlogsskib på tre fordæk, som kongen nok ville købe, og derfor faldt skoven, sømændenes mærke, fuglenes bo. Tornskaden fløj forskrækket, dens rede blev ødelagt, fiskeørnen og alle skovens fugle mistede deres hjem, de fløj vildsomme om og skreg i angst og vrede, jeg forstod dem nok. Krager og alliker råbte højt i spot: »Fra reden! Fra reden! Frá! Frá!«

Og midt i skoven ved arbejdernes flok stod Valdemar Daa og hans tre døtre, og de lo allesammen af fuglenes vilde skrig, men hans mindste datter, Anna Dorteia, følte ynk derover i sit hjerte, og da de også ville fælde et halvt udgået træ på hvis nøgne gren den sorte stork havde bygget, og de små unger stak hovederne frem, bad hun for den, bad med vand i øjnene, og så fik træet lov at stå med reden for den sorte stork. Det var en ringe ting kun. Der blev hugget, der blev savet – der blev bygget et skib på tre fordæk. Bygmesteren selv var af ringe kuld, men af adelig huld. Øjne og pande mælede om hvor klog han var, og Valdemar Daa hørte ham gerne fortælle, det hørte også liden Ide, den ældste, den femtenårs datter. Og mens han byggede skib for faren, byggede han drømmeslot for sig selv, hvori han og liden Ide sad som mand og kone, og det var også sket havde slottet været af murede sten med volde og grave, skov og have. Men med al sin kløgt var mester dog kun en fattig fugl, og hvad skal spurv i tranedans? Hu- u- ud! – Jeg fløj bort, og han fløj bort, for han turde ikke blive, og liden Ide forvandt det, for hun måtte forvinde det!«

»I stalden vrinskede de sorte heste værd at se på, og de blev set på. – Admiralen var sendt fra kongen selv for at se på det nye orlogsskib og tale om dets køb, han talte højt i beundring om de vælige heste. Jeg hørte det godt!« sagde vinden, »jeg fulgte med herrerne gennem den åbne dør og strøede halmstrå som guldstænger foran deres fødder. Guld ville Valdemar Daa

have, admiralen ville have de sorte heste, thi roste han dem så, men det blev ikke forstået, og så blev skibet heller ikke købt, det stod og skinnede ved stranden, dækket til med planker, en Noæ ark der aldrig kom på vandet. Hu- u- ud! Fare hen! Fare hen! Og det var ynkeligt!

I vinterens tid når marken lå med sne, drivisen fyldte bæltet, og jeg skruede den op på kysten, « sagde vinden, »kom ravne og krager, den ene sortere end den anden, store flokke. De satte sig på det øde, det døde, det ensomme skib ved stranden og skreg med hæse skrig om skoven der var borte, de mange kostelige fuglereder der var lagt øde, de husvilde gamle, de husvilde små og alt det for det store skrammels skyld, det stolte fartøj der aldrig skulle ud at sejle.

Jeg hvirvlede snefoget, sneen lå som store søer højt omkring det, hen over det. Jeg lod det høre min røst, hvad en storm har at sige. Jeg ved at jeg gjorde mit til at det kunne få skibskundskab. Hu- u- ud! Fare hen!

Og vinteren fór hen, vinter og sommer de fór, og de farer som jeg farer, som sneen fyger, æbleblomsten fyger og løvet falder. Fare hen, fare hen, fare hen, menneskene med!

Men endnu var døtrene unge, liden Ide en rose dejlig at se, som da skibsbyggeren så hende. Tit tog jeg fat i hendes lange, brune hår når hun ved æbletræet i haven stod tankefuld og ikke mærkede at jeg dryssede hende blomster på håret der løste sig, og hun så på den røde sol og den gyldne himmelgrund mellem havens mørke buske og træer.

Hendes søster var som en lilje, skinnende og strunk, Johanne. Hun havde rejsning og knejsning, var som moren skør af stilk. Gerne gik hun i den store sal hvor slægtens billeder hang. Fruerne var malet af i fløj og silke med perlebestukken lille bitte hat på de flettede hår. Det var skønne fruer! Deres husbond så man i stål eller kostelig kappe med egernskindsfur og den blå pibekrave, sværdet var spændt om låret og ikke om lænden. Hvor skulle vel Johannes billede engang hænge på væggen, og hvordan så han ud den adelige husbond? Ja, det tænkte hun på, det småsnakkede hun om, jeg hørte det når jeg fór gennem den lange gang ind i salen og vendte mig igen.

Anna Dorthea, den blege hyacint, kun et fjortenårs barn, var stille og eftertænksom. De store, vandblå øjne så tankefulde ud, men barnesmilet sad om munden, jeg kunne ikke blæse det bort, og det ville jeg ikke heller.

Jeg traf hende i haven, hulvejen og på hovmarken, hun samlede urter og blomster, dem hun vidste at hendes far kunne bruge til de drikke og dråber han vidste at destillere. Valdemar Daa var hovmodig og kry, men også kyndig og vidste så meget. Det mærkede man nok, det mumledes der om. Ilden brændte i hans kamin selv ved sommertid, kammerdøren var lukket af, det tog til i dage og nætter, men han talte ikke meget om det. Naturens kræfter skal man stille råde, snart ville han nok udfinde det bedste – det røde guld.

Derfor dampede det fra kaminen, derfor knitrede og flammede det. Ja, jeg var med!« fortalte vinden, »lad fare! Lad fare! sang jeg gennem skorstenen. Det bliver røg, smøg, emmer og aske! Du brænder dig selv op! Hu- u- ud! Fare hen! Fare hen! Men Valdemar Daa lod det ikke fare!

De prægtige heste på stalden – hvor blev de af? Det gamle sølv- og guldtøj i skab og i bur, kørerne på marken, gods og gård? – Ja, de kan smelte! Smelte i gulddiglen, og der kommer dog ikke guld.

Der blev tomt i lo og i fadebur, i kælder og på loft. Færre folk, flere mus. Én rude sprak, én knak, jeg behøvede ikke at gå ind ad døren,« sagde vinden. »Hvor skorstenen ryger, braser måltidet, skorstenen røg, den der slugte alle måltider for det røde guld.

Jeg blæste gennem borgporten som en vægter der blæser i horn, men der var ingen vægter,« sagde vinden, »jeg drejede spirets vejrhane, den skurrede som om vægteren snorkede på tårnet, men der var ingen vægter, der var rotter og mus. Fattigdom dækkede bordet, fattigdom sad i klædeskab og i madskab, døren gik af hængslet, der kom revner og sprækker. Jeg gik ud, og jeg gik ind,« sagde vinden, »derfor ved jeg god besked!

I røg og aske, i sorg og søvnløs nat blev håret gråt i skæg og om pande, huden grumset og gul, øjnene så griske efter guld, det forventede guld.

Jeg pustede ham røg og aske ind i hans ansigt og skæg. Gæld kom for guld. Jeg sang gennem de knækkede ruder og åbne revner, blæste ind til døtrenes slagbænk, hvor klæderne lå falmede, luvslidte, for de måtte altid holde ud. Den vise var ikke sunget for de børns vugge! Herreliv blev kummerligt liv! Jeg alene var den som sang højt på slottet,« sagde vinden. »Jeg sneede dem inde, det luner, siger man. Brænde havde de ikke, skoven var fældet hvor de skulle hente det fra. Det var klingrende frost, jeg svingede mig gennem lydhuller og gange, over gavl og mur for at holde mig flink. Derinde lå de i sengen, for kuldens skyld, de adelige døtre. Faren krøb under skinddynen. Ikke at bide og ikke at brænde, det er herreliv! Hu- u- ud! Lad fare! – Men det kunne ikke hr. Daa!

»På vinter kommer forår!« sagde han, »på trang kommer gode tider! – Men de lader vente på sig, vente! – Nu er gården gældslev! Nu er det den yderste tid – og så kommer guldet! Til påske!«

Jeg hørte ham mumle ind i edderkoppens spind. »Du flinke, lille væver! Du lærer mig at holde ud! Rives itu dit spind, begynder du forfra igen og fuldender! Atter itu – og ufortrøden tager du igen fat, forfra! – Forfra! Det er det man skal! Og det lønnes!«

Det var påskemorgen, klokkerne klang, solen legede på himlen. I feberhede havde han våget, kogt og kølet, blandet og destilleret. Jeg hørte ham sukke som en fortvivlet sjæl, jeg hørte ham bede, jeg fornemmede at han holdt sin ånde tilbage. Lampen var gået ud, han mærkede det ikke. Jeg pustede til kulgløderne, de skinnede ham ind i hans kridhvide ansigt, det fik et farvet skær, øjnene klemtes i de dybe øjenhuler – men nu blev de større, store – som ville de springe.

Se, det alkymistiske glas! Det blinker deri! Det er glødende, purt og tungt! Han løftede det med sitrende hånd, han råbte med sitrende tunge: »Guld! Guld!« han svimlede derved, jeg kunne have blæst ham om,« sagde vinden, »men jeg blæste kun på de glødende kul, fulgte ham gennem døren, ind hvor døtrene frøs. Hans kjortel var belagt med aske, den hang i hans skæg og i hans filtrede hår. Han rejste sig så højt, løftede sin rige skat i det skøre glas: »Fundet! Vundet! – Guld!« råbte han, strakte i vejret glasset der blinkede i solstrålerne – og hånden sitrede, og det alkymistiske glas faldt på gulvet og sprang i tusinde stykker. Sprunget var hans velfærds sidste boble. Hu- u- ud! Fare hen! – Og jeg fór fra guldsmagerens gård.

Sent på året, i de korte dage heroppe når tågen kommer med sin viskeklud og vrider våde dråber på de røde bær og de bladløse grene, kom jeg i frisk humør, luftede op, blæste himlen ren og knækkede rådne grene, og det er intet stort arbejde, men det skal gøres. Der blev også fejret rent på anden måde inde i Borreby gård hos Valdemar Daa. Hans uven Ove Ramel fra Basnæs var der med tilkøbt gældslev over gård og indbo. Jeg trommede på de

sprukne ruder, slog med de forfaldne døre, peb igennem revner og sprækker: Hu-i! – Hr. Ove skulle ikke få lysten efter at blive der. Ide og Anna Dorthea græd modige tårer, Johanne stod strunk og bleg, bed sig i tommelfingeren så at den blødte derved, det skulle stort hjælpe! Ove Ramel forundte hr. Daa at blive på gården sin livstid, men han fik ikke tak for tilbud, jeg lyttede derefter – jeg så den gårdløse herre løfte sit hoved stoltere, slå med nakken, og jeg slog et tag imod gården og de gamle lindetræer så at den tykkeste gren knækkede, og den var ikke radden. Den lå for porten som en fejekost, dersom nogen ville feje ud, og der blev fejjet ud. Jeg tænkte det nok!

Det var en hård dag, en stiv stund at holde sig i, men sindet var hårdt, nakken var stiv.

Intet havde de i øje uden klæderne på kroppen. Jo, det alkymistiske glas som nyligt var købt og fyldt med det spild som var skrabet op fra gulvet, skatten der lovede, men ikke holdt. Valdemar Daa gemte det inde på sit bryst, tog så sin kæp i hånden, og den engang rige herre gik med sine tre døtre ud fra Borreby gård. Jeg blæste koldt på hans hede kinder, jeg klappede hans grå skæg og hans lange, hvide hår, jeg sang som jeg kunne det: Hu- u- ud! Fare hen! Fare hen! – Det var enden på den rige herlighed.

Ide og Anna Dorthea gik hver ved hans side. Johanne vendte sig i porten, hvad skulle det til, lykken ville dog ikke vende sig. Hun så på murens røde sten fra Marsk Stigs borg, tænkte hun på hans døtre:

»Den ældste tog den yngste ved hånd,
og de fore vide om verden!«

tænkte hun på den sang – her var de tre – faren var med! – De gik hen ad vejen hvor de havde kørt i karet, de gik stoddergang med faren til Smidstrup mark, til det klinede hus der var lejet for ti mark årlig, det nye herresæde med tomme vægge og tomme kar. Krager og alliker fløj hen over dem og skreg som i spot: »Fra reden! Fra reden! Frá! Frá!« som fuglene skreg det i Borreby skov da træerne blev fældet.

Hr. Daa og hans døtre fornemmede det vel! Jeg blæste dem om ørerne, det var ikke værd at høre derpå.

Så drog de ind i det klinede hus på Smidstrup mark – og jeg fór af sted over mose og mark, gennem nøgne hække og afpillede skove, til åbne vande, andre lande – hu- u- ud! Fare hen! Fare hen! Og det i alle åringer!«

Hvor gik det Valdemar Daa, hvor gik det hans døtre? Vinden fortæller:

»Den sidste af dem jeg så, ja, sidste gang, det var Anna Dorthea, den blege hyacint – nu var hun gammel og bøjjet, det var et halvt hundrede år derefter. Hun levede længst, hun vidste om det hele.

Derovre på heden ved Viborg by lå domprovstens nye, stadselige gård med røde sten og med takket gavl. Røgen kom fed op af skorstenen. Den milde frue og de fagre døtre sad i karnappen og så ud over havens hængende bukketjörn, ud til den brune hede –! Hvad så de der efter? De så efter storkereden derude på det faldefærdige hus. Taget var med mos og husløg, for så vidt at der var tag, det som mest dækkede var storkens rede, og den var den eneste der blev hjulpet på, storken holdt den i stand.

Det var et hus at se på, ikke at røre. Jeg måtte fare varligt.« sagde vinden. »For storkeredens skyld fik huset lov at stå, det var jo ellers en skræmsel på heden. Storken ville domprovstens ikke jage bort, så havde rønnen lov at blive, og staklen derinde kunne have lov at bo der. Det kunne hun takke den egyptiske fugl for – eller var det tak fordi hun engang bad for hans

sorte vilde brors rede i Borreby skov? Da var hun, staklen, et ungt barn, en fin, bleg hyacint i den adelige urtegård. Hun huskede det alt sammen: Anna Dorthea.

»O! O!« – ja, menneskene kan sukke som vinden kan det i siv og rør. »O! – Der ringede ingen klokker over din grav, Valdemar Daa! De fattige skoledrenge sang ikke da Borrebys fordums herre blev lagt i jorden! – O! Alt får dog ende, også elende! – Søster Ide blev en bondes viv! Det var vor far den hårdeste prøvelse! Datters mand, en usselig træl der af herremanden kunne sættes til at ride på den hårde fjæl! – Nu er han vel under jorden? Og du med? Ide! – O ja! O ja! Det er ikke forbi endda, jeg gamle stakkel! Jeg fattige stakkel! Løs op for mig, rige Krist!« «

Det var Anna Dortheas bøn i det ynkelige hus der havde lov at stå for storkens skyld.

Den raskeste af søstrene tog jeg mig af!« sagde vinden, »hun fik sig klæder skåret som hun var i sindet båret! Hun kom som fattig karl og tog hyre hos skipperen. Knap var hun på ord, tvær af mine, men villig til sin dont. Dog klatre kunne hun ikke – så blæste jeg hende over bord før nogen vidste at hun var et kvindfolk, og det var nok vel gjort af mig!« sagde vinden. »Det var en påskemorgen som da Valdemar Daa troede at han fandt det røde guld, da hørte jeg under storkens rede mellem de skrøbelige vægge salmesang, Anna Dortheas sidste sang.

Der var ingen rude, der var kun et hul i væggen – solen kom som en guldklump og satte sig deri. Det var en glans! Hendes øjne brast, hendes hjerte brast! Det havde de gjort alligevel om solen ikke den morgen havde skinnet på hende.

Storken gav hende tag over sig til hendes død. Jeg sang ved hendes grav,« sagde vinden, »jeg sang ved hendes fars grav, jeg ved hvor den er, og hvor hendes grav er, det ved ellers ingen!

Nye tider, andre tider! Gammel alfarvej går op i lukket mark, fredede grave blive færdet landevej – og snart kommer dampen med sin vognrække og bruser hen over gravene, glemt som navnene, hu- u- ud! Fare hen!

Det er historien om Valdemar Daa og hans døtre. Fortæl den bedre, I andre! Om I kan det!« sagde vinden og vendte sig.

Væk var den.